

HILDE VAN DER IEST

Beschermde gezichten in Friesland

In opdracht van de provincie Friesland peilde onze medewerkster Hilde van der Iest gedurende de periode november 1986 t/m april 1987, de stand van zaken – en de voorbereiding op de komende ontwikkelingen – op het terrein van de monumentenzorg. De nadruk lag op de beschermde stads- en dorpsgezichten van 22 gemeenten in Friesland. De resultaten laten zien dat er wel zeer grote verschillen in de gemeentelijke zorg voor het culturele erfgoed bestaat.

Friesland scoort met een totaal van 53 beschermde en beschermenswaardige kernen, het hoogste van alle Nederlandse provincies. Dit hoge aantal vindt zijn oorzaak in de geleidelijke historische ontwikkeling van Friesland met als gevolg dat hier in ruime mate de aanwezige waardevolle objecten en situaties beter bewaard zijn gebleven.

Vijftien beschermde gezichten (op 1 januari 1987) aangewezen en ingeschreven als beschermd stads- of dorpsgezicht, twee zijn al aangewezen, vijf zijn in procedure en voor 31 wordt binnen 3 jaar de aanwijzings- en inschrijvingsprocedure afgerond.

Deze versnelde aanwijzing (in 26 jaar 15 en in 3 jaar 38 stuks) is in gang gezet door de Rijksdienst voor de Monumentenzorg (RDMZ). Men wil de beschrijving van de kernen afronden vóórdát het Monumenten Inventarisatie Project (MIP) in Friesland in zijn geheel van start zal gaan. Hiervoor is nu eindelijk geld en personeel beschikbaar gesteld.

Een procedure overigens die voor een aantal Friese gemeenten nogal onverwacht zal zijn. Samen met de komende nieuwe wet op de monumentenzorg en de Rijksbijdrage Regeling Monumentenzorg, is er nog heel wat te doen voor de gemeenten op dit terrein.

Decentralisatie?

De decentralisatie-tendens zet door op het gebied van de stads- en dorpsvernieuwing. De wet op de stads- en dorpsvernieuwing (1985) met het ingestelde provinciaal dorpsvernieuwingfonds en de eigen fonds-gemeenten geeft hiervan blijk. Bij de ontwerp wet ter vervanging van de Monumentenwet en de RRM heeft men de knoop nog niet echt door kunnen hakken. De problematiek is dan ook vrij complex.

In het ontwerp is gekozen voor handhaving van de aanwijzing tot beschermd gezicht door de ministers van WVC en VROM. De monumenten die zich binnen dit gezicht bevinden worden aan het oordeel van de gemeenten overgelaten. De gemeente hanteert haar vergunningenstelsel en kan beslissen over verbouw of amovering mits zij advies heeft ingewonnen van een commissie deskundigen en een eigen monumentenverordening bezit. Inmiddels hebben 5 van de 22 gemeenten in Friesland deze verordening in voorbereiding. Geen van de ondervraagde gemeenten had op 1 januari 1987 zo'n verordening vastgesteld.

Juridisch planologische (on)mogelijkheden

Het planinstrument 'beschermd stads- en dorpsgezicht' bestaat uit de aanwijzing en inschrijving als beschermd gezicht; daaraan gekoppeld is de verplichting een be-

Deel van het beschermd stadsgezicht van Harlingen (foto H. v.d. Iest)

Bij de 7 gemeenten die aangaven geen enkel belang bij een monumentenverordening te hebben, bleken er problemen te zijn met de aanwezigheid van deskundigheid op dit terrein. Bijna alle gemeenten voorspelden een extra last op het aanwezige personeel door deze ontwikkelingen op het terrein van de monumentenzorg. Al werd door 2/3 deel wel de vergrote toekomstige beleidsvrijheid toegejuicht. Verantwoorde decentralisatie? Of een provinciale taak?

De RRM levert ook problemen op. Een jaar na het instellen van deze regeling was er nog steeds een gemeente die ondanks provinciale aandrang, nog niet aan de verplichting had voldaan haar meerjarenplan Monumenten in te leveren. In de RRM wordt een reservering van geld geregeld voor elke gemeente t.b.v. de monumentenzorg. De bewoners van deze nalatige gemeente die een monument bezitten kunnen subsidie voor de restauratie voor het jaar 1990 wel vergeten.

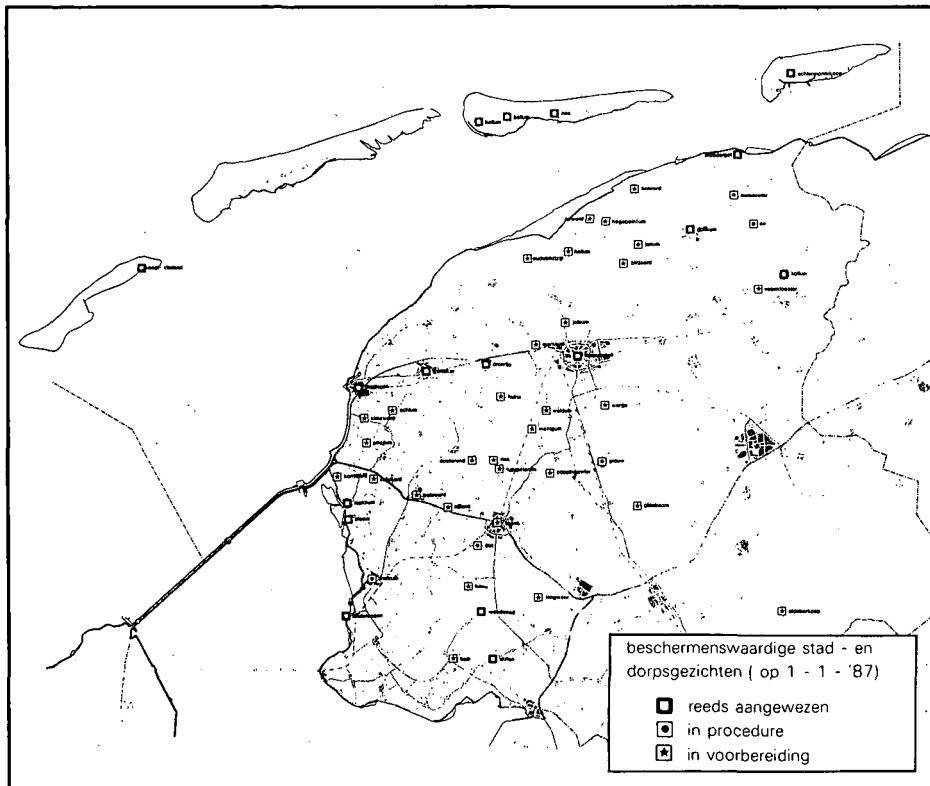
Het restauratie-budget van de RRM wordt niet zoals in de wet op de stads- en dorpsvernieuwing bepaald is jaarlijks of (via de provincie Friesland) maandelijks overgemaakt met een toetsing op besteding achteraf. De toetsing door de Rijksdienst geschiedt vóóraf, de gemeente adviseert inzake het verlenen van de restauratiesubsidie. Decentralisatie?

stemmingsplan te maken dat gericht is op het behoud van de cultuur-historische waarden van de kern. Aan dit beschermingsplan kunnen de veranderingsprocessen getoetst worden. Dit hoeft niet te leiden tot bevrozing (al denken twee gemeenten hier anders over) maar d.m.v. een *stringent* bouw- en aanlegvergunningstelsel kunnen de ontwikkelingen beter in de (gemeentelijke) hand gehouden worden.

Naast het traditionele beschermende bestemmingsplan blijkt over de mogelijkheden van het *globale* bestemmingsplan met uitwerkingsplannen te worden nagedacht. Een aantal gemeenten met ervaring op het gebied van de stringente bestemmingsplannen geven de voorkeur aan het globale bestemmingsplan. Als reden werd opgegeven dat het globale bestemmingsplan meer flexibiliteit biedt. De stringente bepalingen van het traditionele plan blijken in de praktijk soms toch niet uitvoerbaar te zijn.

Het *stads- en dorpsvernieuwing*splan, de derde mogelijkheid, oefent met name aantrekkingskracht uit op de gemeenten die beschermenswaardige kernen bezitten. Hier was de reden: 'op uitvoering gericht'. Een naar mijn mening verheugende ontwikkeling, want alleen een *stringent* 'duur' bestemmingsplan is niet genoeg.

De aanwijzing zelf heeft geen invloed op

de verbeteringen c.q. verstoringen binnen de kern zelf, waar deze door de gemeente als gewenst worden ervaren. Door het bestemmingsplan kunnen de veranderingsprocessen wel beter in de hand gehouden worden. Voor de al beschermde kernen die reeds over een stringent bestemmingsplan beschikken wordt toch nog vrij veel gebruik gemaakt van het *voorbereidingsbesluit met artikel 19 WRO* (wet op de Ruimtelijke Ordening) in combinatie met de *artikelen 50.8 WW* (Woningwet) en *46.8 WRO*. Dit wordt onmisbaar geacht voor het flexibel reageren op onverwachte gebeurtenissen d.w.z. om af te wijken van het stringente bestemmingsplan. Afhankelijk van degenen die beslissen kunnen economische factoren met name t.b.v. de werkgelegenheid voorrang krijgen boven de zorg voor de cultuur-historisch waardevolle elementen binnen de gemeente.

Tijdens het onderzoek bleken er 3 dorpen te zijn die volgens de Rijksdienst als beschermenswaardig aangemeld kunnen worden, maar waar geen enkel voorbereidingsbesluit of bestemmingsplan gold. Hier werd dus voor de bescherming van de kern met de summere voorschriften van een gemeentelijke bouwvergunning gewerkt.

Subsidie-bronnen

Voor de bescherming van cultuur-historisch waardevolle kernen is naast het hiervoor beschreven juridisch/planologisch instrumentarium zeer zeker ook het financiële instrument van belang. Uit de enquête-resultaten is gebleken dat de ene gemeente van meer subsidie-bronnen gebruik heeft gemaakt dan de andere. In totaal kon men van 7 subsidie-mogelijkheden gebruik maken, slechts één gemeente slaagde erin dat ook daadwerkelijk voor het jaar 1986 te doen.

Het Friese provinciale monumentenfonds en de RRM zijn vrij algemeen be-

kend bij de gemeenten. Van de voorfinancieringsmogelijkheden van het Nationaal Restauratie Fonds maakten 9 van de 22 gemeenten in 1986 gebruik. Een niet onaardige score voor een nieuw soort regeling die op 1 januari 1987 nog maar één jaar bestond. Van de knelpunten-pot, het provinciaal stimuleringsfonds stads- en dorpsvernieuwing en ISP-gelden werd niet optimaal gebruik gemaakt. De ene gemeente bleek beter op de hoogte te zijn van subsidiemogelijkheden op het terrein van de monumentenzorg en de stads- en dorpsvernieuwing dan de ander.

Concluderend

Samenvattend kunnen we ons de vraag stellen of de aanwijzing als beschermd

stads- of dorpsgezicht wel van enige waarde is. De 22 Friese gemeenten, evenals het rijk beantwoorden deze vraag positief.

De gemeenten zien duidelijk meer voordan nadelen in de aanwijzing. Met name de betere beschermingsmogelijkheden, de verhoogde toeristische aantrekkelijkheid en het herstel van de bebouwing en woonomgeving scoren hoog. Van de beschermde stads- en dorpsgezichten wordt voor elke plaats gevonden dat de aanwijzing noodzakelijk was voor de behaalde voordelen. Voor de te beschermen kernen is dit percentage maar iets lager. Vrijwel alle gezichten hechten blijkbaar aan de classificatie van beschermd dorpsgezicht.

De conclusie van het onderzoek van *W.A. Derksen* in *'Monumentenzorg en effecten van centraal beleid'* (1983) kan worden onderstreept voor wat betreft de Friese situatie. De aanwijzing als beschermd dorps- of stadsgezicht is op zich niet bepalend voor het wel/niet aanwezig zijn van een verbeteringsproces van woningen en woonomgeving van de kern. Zo is er bijvoorbeeld nauwelijks verschil tussen de houding en kennis van gemeenten die wel ervaring op het terrein van de beschermde gezichten hebben opgedaan en gemeenten die deze ervaring niet bezitten. Ook de grootte van het inwonertal en de grootte van het gemeentelijke apparaat is niet van invloed.

De interesse van een of meer gemeentebesturen die zich inzet(ten) voor de bescherming van het waardevolle dorps- of stadsgezicht lijkt meer bepalend. In de toekomst zal blijken hoe het nieuwe rijksbeleid zal gaan uitpakken. Nu staat al vast, dat het voor de burger en gemeente- of rijksambtenaar niet eenvoudiger zal worden de mogelijkheden die de nieuwe reglementen c.q. subsidies zeker bieden, zo volledig mogelijk te benutten en op elkaar af te stemmen.

Hilda van der Iest is afgestudeerd sociaal geograaf en werkzaam bij de Provincie Groningen.

Deel van het beschermde stadsgezicht van Makkum